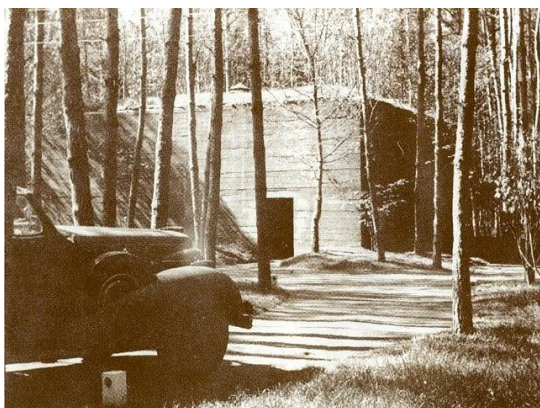

«Вервольф»: як будувалася й охоронялася ставка А.Гітлера

Опубліковано: *Гай-Нижник П.* «Вервольф»: як будувалася й охоронялася ставка А.Гітлера // Павло Гай-Нижник – доктор історичних наук. Особистий сайт. – 2019. – 17 липня [Електронний ресурс] Режим доступу: http://hainyzhnyk.in.ua/doc/2019doc_vervolf.php

«Вервольф» (Werewolf) – підземна ставка (бункер), головна квартира (*Führerhauptquartiere*, скорочено *FHQ*) фюрера Третього Райху А.Гітлера на східному фронті. Назва ставки змінювалася тричі: поки будували – «Eichenhain» («дубовий гай»), потім – «Werwolf» («перевертень»), пізніше «Wehrwolf» («озброєний вовк» або «вовк-захисник»), зведена на території тогочасної генеральної округи Житомир. Призначалася

для керування військовими діями на Східному фронті, а деякі дослідники припускають, що навіть і для подальших бойових дій у напрямку Ірану та Індії.

Знаходилася за 8 км від Вінниці поблизу с.Стрижавка (нині смт Вінницького р-ну). Вибору саме цієї місцини сприяв й той факт, що ставка Г.Герінга «Штайнбрух» («каменоломня») тоді перебувала у с.Черепашинці Калинівського р-ну, а ставка генерального штабу сухопутних військ Німеччини була у Вінниці. Ставка А.Гітлера займала ділянку лісу завдовжки близько 2,5 км і завширшки 300 м (75 га). Її територія складалася з двох зон: основної і центральної. У центральній зоні ставки розміщувалось кілька будівель. Це будинок А.Гітлера з бомбосховищем, будинок М.Бормана, бетонний наземно-підземний загальний бункер-бомбосховище (7x17 м), такий же бункер для офіцерів (8x11 м) та окремих бункер для фюрера (8,5x8,5 м). Товщина бетонних перекриттів – 4–4,5 м, а товщина стін – 2–2,5 м. Були на території ставки також: дерев'яна житлова і службова споруда, будинки служби безпеки, генералів, керівників збройних сил, персональних ад'ютантів, секретарок, преси, слуг; лазня і перукарня, вузол зв'язку, готель, казино і басейн. Центральна зона була огорожена дротяною сіткою заввишки 2,5 м, над нею натягнуто 2 ряди колючого дроту.

Спорудження ставки, замасковане під зведення військового санаторію, тривало у два етапи з 1941 по 1943 рр. Роботи велися за участю німецьких архітекторів, інженерів, робітників та громадян окупованих німцями країн. Широко застосовувалися сили німецької військово-будівельної організації «Тодт».

На будівництві бункера (1941–1942) працювало бл. 10 тис. радянських військовополонених, 1 тис. 425 іноземців і 995 місцевих мешканців. 2 тис. осіб загинуло від голоду і морозів, ще 4 тис., які звільнилися після завершення зовнішніх робіт, розстріляні в ніч з 11 на 12 січня 1942 р. У німецькому донесенні від 10 квітня 1942 р. повідомлялося про майже повне завершення багатьох робіт. У той час на будівництві були задіяні 4 тис. 086 робітників, в тому числі 991 громадянин Німеччини, 1 тис. 495 іноземців, приблизно 500 солдатів будівельних батальйонів, бл. 1 тис. 100 військовополонених. На виконання внутрішніх робіт у березні 1942 р. було зігнано 227 українських євреїв із Стрижавки, також страчених по завершенні робіт (загалом були знищені всі, хто знав влаштування бункера та його комунікацій). У квітні 1942 р. військовополонені, які залишилися живими, були вивезені і їхня доля невідома. Таємницею вкрито й історію зникнення групи архітекторів та проєктантів об'єкту. Відомо лише, що на їх честь з нагоди закінчення робіт організували прощальний обід, їм вручили урядові нагороди. Після урочистостей ті особи сіли до літака, що узяв курс на Німеччину, проте вже за кілька хвилин після зльоту літак вибухнув.

На світдині: Ф.Тодт – керівник німецької військово-будівельної організації «Тодт», що споруджувала «Вервольф»

На північній околиці лісу було збудовано електростанцію (потужність – 50 кВт), а на березі Південного Бугу – станцію водогону. Навколо лісу, на високих деревах, через кожні 200 м встановили 36 стаціонарних спостережних постів (веж). На узліссі споруджено велику кількість наземних постів, укріплень, дзотів, кулеметних гнізд, позицій для польових гармат (12 батарей зенітних знарядь (більше 50 гармат).

Охорону ставки здійснювала спеціальна військова частина дивізії «Велика Німеччина» – батальйон супроводу фюрера. Охорона перевіряла документи усіх осіб (включаючи й німців), які проходили чи проїздили повз ставку. Суворій перевірці підлягали усі незалежно від звання. У районі Вінниці було зосереджено великі сили поліції та інших спецслужб. Наприкінці грудня до «Вервольфу» з-під Лубен прибула спеціальна група таємної польової поліції «Ост» («Схід»), яка знаходилася у розпорядженні начальника служби державної безпеки при ставці Г.Раттенхубера – оберфюрера СС і полковника поліції.

Навколишні поля охоронялися численними пересувними патрулями, з півдня, на вигоні, було розміщено невелике летовище для літаків зв'язку. З повітря ставку охороняли батареї зенітних гармат, а також винищувачі з Калинівського аеродрому. З метою посилення безпеки території ставки протягнуто більше 6 км дротяної сітки і понад 12 км міцних загороджень із колючого дроту (так звана

«фландрська огорожа»). Для маскуванню споруд завезено і висаджено біля 800 дерев, кілька тисяч кущів, покрито дерном майже 12 тис. кв м дерену землі. Також побудовано кілька кілометрів шосе і пішохідних доріжок. Між Берліном і Вінницею було встановлено пряме щоденне залізничне і повітряне сполучення. Ставка мала телефонний зв'язок з Берліном, Вінницею, ставкою Герінга, аеродромом у Калинівці тощо. Між Берліном і Вінницею встановили пряме щоденне залізничне і повітряне сполучення.

А.Гітлер перебував у «Werhwolf» тричі. Вперше він прибув сюди 16 липня 1942 р. й перебував там по 1 листопада 1942 р. (загалом – 100 днів з перервою на візит до Берліну від 24 вересня по 4 жовтня). Тоді фюрер прийняв кілька важливих рішень, які за оцінками істориків, мали доленосний вплив на перебіг Другої світової війни. Зокрема, 23 липня 1942 р. він підписав директиву №45 про оволодіння Чорноморським узбережжям Кавказу і Сталінградом та подальший наступ на Баку. Вдруге Гітлер побував у «Вервольфі» від 17 лютого по 13 березня 1943 р. (18 днів, за винятком 22–25 лютого), коли прийняв рішення провести 13 березня 1943 р. велику операцію проти угруповання радянських військ у районі Курська. Утретє і востаннє А.Гітлер приїздив до «Вервольфа» 27 серпня й був там по 15 вересня 1943 р. (20 днів),

коли радянські війська розпочали оволодіння Донбасом. Генерал-фельдмаршал Е.Манштейн, що командував групою армій «Південь», тоді наполегливо вимагав від А.Гітлера додатково 12 дивізій, щоб утримати цей надзвичайно важливий промисловий район. Для вирішення цього питання і прибув фюрер у «Вервольф» 27 серпня 1943 р. Проте вже 17 вересня ставка була передана генерал-фельдмаршалу Е.Манштейну, штаб якого незабаром перемістився до Вінниці.

Окрім А.Гітлера у ставці працювали також: райхслайтер, голова Штабу заступника фюрера та його «особистий секретар» М.Борман, райхсфюрер-СС Г.Гімmlер, райхсмаршал Г.Герінг, міністри А.Розенберг, Й.Ріббентроп, Й.Геббельс та інші. Приїздила у ставку до А.Гітлера також і його коханка Єва Браун. Протягом деякого часу тут діяв генеральний штаб Вермахту на чолі з фельдмаршалом В.Кейтелем і генерал-полковником А.Йодлем, а також штаб німецьких сухопутних військ.

Остаточна доля «Вервольфу» вирішилася у ставці «Вольфсшанце» 28 грудня 1943 р., коли А.Гітлер зі своїм вищим генералітетом обговорював донесення Е.Манштейна з Вінниці. У зв'язку з наближенням радянських військ 13 березня 1944 р. підземну ставку було підірвано.